

2. Лобин А. М. Проектирование и анализ концепции книжного издания : учеб. пособ. для студ. спец. 030901 «Издательское дело и редактирование» / А. М. Лобин, М. В. Миронова. – Ульяновск : УлГТУ, 2009. – 110 с.
3. Тимошик М. С. Видавнична справа та редагування : навч. посіб. / М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, Видавничий дім «Ін Юре», 2004. – 224 с.
4. Шевченко В. Е. Художньо-технічне редагування : підручник / В. Е. Шевченко. – К. : Паливода А. В., 2010. – 516 с.

Науковий керівник – О. В. Кошелюк, к. філол. н., доц.

Наталія Шульська, Анна Манюхіна, м. Луцьк

Ілюстративна культура сучасної дитячої книги: видавничі норми й читацькі вимоги

Дитяча література – особливий тип видань, який відрізняється від всіх інших жанрів і категорій літературної творчості. Досвідчені письменники та видавці стверджують, що написати книгу для дітей є найбільш складною формою літературної творчості, адже діти не сприймають фальш і мають особливий світогляд. Тож створити те, що їм сподобається, дуже складно [7].

Ілюстративне оформлення є дуже важливе, адже саме з перших книг діти починають розвиватися, у них формується уявлення про світ. Створення оптимального й цікавого ілюстрованого наповнення у дитячій літературі – важлива складова редакційно-видавничого процесу над дитячою книгою. Усі учасники цього процесу (видавець, художній редактор, дизайнер, більше редактор) беруть на себе велику відповідальність, адже створюють видавничий продукт для особливої читацької аудиторії, а тому повинні дотримуватися всіх вимог, регламентованих як чинними видавничими стандартами, поліграфічною специфікою, так і гігієнічно-санітарними нормами, психологічно-віковими особливостями, читацькими запитами дитячої аудиторії тощо. Сьогодні важливо сформулювати основні вимоги, які ставлять фахівці видавничої галузі при підборі ілюстративного наповнення книг для дітей.

Науковці у вивченні особливостей редакційно-видавничого виконання дитячої літератури обов'язково торкаються питання ролі й функціонального навантаження ілюстрацій. Зокрема, Є. Огар, яка комплексно проаналізувала проблеми видавничої підготовки дитячої книги [4], а також з'ясувала функціонально-комунікативні аспекти мови дитячого літературного дискурсу [5], зауважила про важливе місце ілюстративного матеріалу в цьому типі видань: «Ілюстрація у виданні для дітей повинна виступати образотворчим втіленням персонажа, явища, події, описаних автором за допомогою слів; іншими словами – виконувати інтерпретаційну функцію» [4, с. 143]. Відтворення ілюстративних елементів у дитячій літературі дослідила А. Здражко [3]. Дизайну оформлення української дитячої книги на прикладі казок приділено увагу в публікації А. Харченко [10]. Про сучасний погляд українського художника-ілюстратора пише В. Олійник [6]. До питання ілюстративного фактажу в дитячих виданнях звертаються С. Гавенко та М. Мартинюк, проводячи кваліметричний аналіз поліграфічного виконання дитячих видань українського книжкового ринку [2]. Незважаючи на вказані розвідки, усе ж відсутні систематизовані студії, які чітко окреслювали б основні норми підготовки ілюстрацій суто в дитячих виданнях. У зв'язку з цим наше дослідження є актуальним. Мета публікації – систематизувати й проаналізувати основні вимоги, які ставлять до ілюстрацій у книгах для дітей.

Ілюстрація – зображення в книжці або журналі, що пояснює, відтворює зміст тексту; малюнок [8, с. 17]. Ні в кого не викликає сумнівів те, що у дитячих виданнях повинні міститися ілюстрації, адже вони є необхідним компонентом книги. Зображення повинні бути добре продуманими, вони мають відповідати змісту казки чи вірша. Ілюстрація в дитячому виданні – це не лише «обличчя» книги, але й особливий художній комплекс, який виокремлює цей тип видань із-поміж іншої книжкової продукції, якому має бути приділена максимальна увага з боку редакторсько-видавничого колективу. Потрібно правильно вибрати відповідну манеру ілюстрування, окреслити способи розкриття змісту ілюстрацій, визначити оптимальне співвідношення в поданні основних і другорядних деталей, їхнього колірною і форматного вирішення [4, с. 148].

Специфіка роботи над дитячою книгою полягає в тому, що часто ілюстрування видання випереджає процес підбору тексту, адже відомі у видавничій практиці випадки, коли спочатку дитячу книгу оформлювали ілюстраціями, а потім відповідно до їхнього тематичного наповнення вміщували текстову частину. Опитування, проведене серед респондентів дитячого віку, засвідчило, що діти перед ілюстраціями у книзі ставлять такі основні вимоги: малюнки повинні бути насамперед гарними, яскравими, веселими, добрими і зрозумілими, а герої – ніби живими [4, с. 147].

Книжкова ілюстрація формує художній смак, фантазію. Коли ми створюємо картинку у книгах, ми обов'язково повинні враховувати і вік дитини, щоб дійсно правильно зрозуміла те чи те зображення. Найперше дитячу увагу привертає обкладинка або палітурка в книзі, тому вона повинна бути яскравою і красивою, щоб заінтригувати маленького читача. Художник-ілюстратор обов'язково мусить дотримуватися певного балансу, оскільки темна, нецікава картинка навряд чи сподобається дитині і, навпаки, відштовхне її від книги.

Ілюстрації допомагають краще розтлумачити текст. Адже дітки дошкільного віку спочатку роздивляються малюнки у книгах, а потім вже сприймають текст самі або за допомогою батьків. Також завдяки малюнкам дитина краще уявляє прочитане. До ілюстрацій є певні вимоги, яких повинні дотримуватись художники-ілюстратори [1].

Головна умова вдалого підбору ілюстративного наповнення літератури для дітей полягає в дотриманні вікових особливостей, адже з віком вимоги реципієнта до змісту, структури, розміщення, кольорової гами змінюються. Видання, залежно від вікової категорії читачів, поділяють на чотири групи: для дітей віком до 5 років; від 6 до 10 років; від 11 до 14 років; для підлітків від 15 до 18 років.

Ілюстрованість видання для першої групи рекомендовано не менше 75 %. Ілюстрації повинні займати не менше 50 % сторінки книги. Для другої групи ілюстрованість видання визначають не менше 30 %. Відстань від малюнка до текстівки повинна бути не менше 6 мм. Для третьої групи видань допускається розміщення ілюстрацій на берегах (окрім корінцевого) за умови збільшення берега на 30 %. Відстань від ілюстрації до текстівки теж мусить бути не менше 6 мм. Примірники видання четвертої групи повинні бути забраковані за наявності дефектів відтворення ілюстрацій, коли неможливе сприйняття зображення: багато забитих фарбою ділянок зображення, здвоєний друк, несуміщення фарб; неправильно розміщені зображення, наявність дзеркального зображення ілюстрацій. Відстань від ілюстрації до текстівки повинна бути не менше 6 мм [1]. Потрібно також враховувати вікові етапи в особливостях сприймання дитиною образотворчого мистецтва.

Одну з основних ролей у книгах для дітей відіграє колористика ілюстративного ряду, адже колір виступає художньо-образним, естетичним і комунікативним засобом впливу. Кольорові зображення у виданні повинні бути насичені, інтенсивні та зберігати всі відтінки. Фарби на картинці мають бути суміщені. Ілюстрація повинна бути обов'язково чіткою, однакової контрастності як в одному примірнику, так і в усьому тиражі. Перевагу варто надавати природнім кольорам, адже дитина через кольорову гаму буде сприймати світ реальним. Аби сформувати у маленького читача почуття національної ідентичності, риси патріотизму, потрібно наповнювати сучасну дитячу літературу кольорами української символіки.

Художньо-естетична культура у дитячій літературі сформована на підборі найбільш оптимальних для такої категорії ілюстрацій, які диференційовано на певні різновиди. Є. Огар із цього приводу слушно зауважує, що образотворчий ряд у виданнях для дітей може бути представлений науково-пізнавальними та художньо-образними ілюстраціями. Зображення у дитячих книгах виконують інтерпретаційну, пізнавально-навчальну, виховну, естетичну, доповнювальну функції [4, с. 142]. Дослідниця переконана, що «окремі предмети в образотворчому оформленні дитячої художньої книжки повинні «до дрібничок» відповідати їхньому словесному опису. Маленькі глядачі абсолютно серйозно ставляться до створеного фантазією художника умовного світу, перевіряють його на справжність» [4, с. 142]. Адже дійсно, кожна дитина у книзі найперше розглядає ілюстрацію і ставиться прискіпливо до різних невідповідностей, декоративності в зображенні предметів, до написаного в тексті. На жаль, така практика в сучасній літературі для дітей дуже поширена, що часто викликає недовіру маленької людини до книги, а відповідно й до світу, який її оточує. Картинки у книзі повинні бути вміщені так, щоб маленький читач разом із казковими героями і персонажами, зображеними на малюнках, зміг безпосередньо відчути атмосферу художнього світу, яка панує в тексті.

Важливо, щоб ілюстративна концепція дитячого видання була не лише добре продуманою, креативною, але також новою й передовсім оригінальною. Малюнки у сучасній книзі для дитини повинні носити новаторський, нешаблонний характер, аби захопити маленького читача й певний час

тримати його увагу. Позитивно, коли художнє оформлення дитячого видання не лише ідентичне зображуваному, але й також виконує такі не менш важливі умови: акцентуація на основних деталях; пояснення незрозумілих на основі прочитаного тексту речей; розвиток дитячої спостережливості, мислення, кмітливості; зорове розширення світосприймання; відчутний вплив на емоційну сферу малюка, щоб сформуванню власне ставлення до зображуваного тощо. Ілюстрація мусить передавати загальну оцінку ситуації у творі, нагтовхувати маленького реципієнта на власні думки й ідеї. Дослідники впевнені, що ілюстрації також долучають дитину до культури мистецтва загалом і книжкового мистецтва зокрема, адже формують відчуття кольору, форми, гармонії, ритму, пропорції [4, с. 144]. У вдалому підборі ілюстративного наповнення не менш важливо також вибирати тих художників-оформлювачів, які користуються популярністю у видавництвах, що спеціалізуються на дитячих виданнях, адже роботи не всіх відомих художників підходять для дитячих книг.

Ю. Федіна, досліджуючи пізнавальну, виховну, естетичну, компенсаторну (допоміжну) функції ілюстрації дитячої книги та особливості її сприймання дітьми дошкільного віку, розробила педагогічні й мистецькі вимоги до ілюстрування дитячого видання, а саме: тісний зв'язок малюнка зі змістом літературного твору, образне, реалістичне розкриття його ідей, явищ життя, опора на образність дитячого мислення, відповідність ілюстрації жанру літературного твору; реалістичний і динамічний характер малюнка, чіткість його контурів, яка дає гарне відмежування предметів від простору; емоційна жвавість, веселість, динамічність образів у малюнку, використання художником рухів у малюнку, жестів героїв; яскравий колорит малюнка, в якому поєднання кольорів може бути реалістичним або казковим; простота та чіткість композиції, розташування головних героїв у центрі і на передньому плані, на задньому плані – оточення нейтральне, яке не відволікає увагу дитини [9, с. 121].

Отже, обов'язково потрібно дотримуватися всіх вимог щодо оформлення ілюстративної складової дитячої літератури. У такому випадку книги будуть добре сприйматися як дітьми, так і їхніми батьками. Перспективним у цьому напрямку дослідження може бути вивчення ілюстративного наповнення дитячої літератури на матеріалі конкретних видань, які сьогодні представлені на українському книжковому ринку.

Література

1. Видання для дітей. Поліграфічне виконання : ДСТУ 29-62002. – [Чинний від 2002–08–01] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chytomo.com/standards/vydannya-dlya-ditey-polihrafichne-vykonannya-hstu29-62002>
2. Гавенко С. Кваліметричний огляд поліграфічного виконання дитячих видань українського книжкового ринку / С. Гавенко, М. Мартинюк // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 2. – С. 46–50.
3. Здражко А. Є. Відтворення ілюстративних елементів у дитячій літературі [Електронний ресурс] / А. Є. Здражко. – Режим доступу : http://philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2011_36/351
4. Огар Є. І. Дитяча книга: проблема видавничої підготовки : навч. посіб. / Є. І. Огар. – Львів : Аз-Арт, 2002. – 159 с.
5. Огар Є. І. Мова дитячого літературного дискурсу: функціонально-комунікативні аспекти дослідження / Є. І. Огар // Вісник Сумського державного університету : зб. наук. пр. – 2006. – № 3 (87). – С. 10–17.
6. Олійник В. А. Сучасний погляд українського художника-ілюстратора на оформлення дитячої книги (на прикладі творчості Костя Лавра) / В. А. Олійник // Вісник ХДАДМ. – 2011. – № 4. – С. 63–66.
7. Особливості оформлення дитячої літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://knig.org.ua/osoblyvosti-oformlennya>
8. Словник української мови : академ. тлум. слов. (1970–1980) [Електронний ресурс] : в 11 т. – К., 1973. – Т. 4. – С. 17. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/iljustracija>
9. Федіна Ю. Освітньо-виховний потенціал ілюстрації дитячої книги [Електронний ресурс] / Юлія Федіна. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_35_22
10. Харченко О. М. Дизайн оформлення української дитячої книги на прикладі казок / О. М. Харченко // Вісник ХДАДМ. – 2010. – № 1. – С. 146–149.

